

HUMANISME SOM LIVSSYNSBETEGNELSE

2005

AV LEVI FRAGELL

Human-Etisk Forbund

Forord

I denne utredningen presenterer Levi Fragell problemstillingen knyttet til valg av terminologi for å benevne det livssyn Human-Etisk Forbund er det organisatoriske uttrykk for.

Denne problemstillingen kommer tilbake med jevne mellomrom, ikke minst på bakgrunn av den internasjonale utviklingen hvor "humanisme" i større og større grad blir anerkjent som benevnelse på vårt sekulære livssyn.

Spørsmålet om terminologi har også vært tema for det vedtektsutvalget som har gjennomgått forbundets vedtekter. Utvalget sier blant annet at spørsmålet om terminologi og forbundets navn har vært reist i forbindelse med denne vedtektsrevisjonen. Utvalget lagt seg på den samme linje som er utviklet i forbundet gjennom en årrekke, nemlig å benevne livssynet "humanisme." Utvalget vil likevel ikke anbefale noen ensidig purisme i dette spørsmålet, og oppfatter termene 'humanisme' og 'humanetikk' som synonyme. Humanetikk (både med og uten bindestrek) er innarbeidet i mange medlemmers språkbruk. Det er også en mye brukt term i offentlig debatt om forbundet og dets virksomhet. Det ville innebære en urimelig stor oppgave å skulle sikre en fullstendig enhetlig terminologi. Utvalget mener en slik enhetlig-gjøring må få lov til å være et resultat av en prosess over tid og ser ingen grunn til andre tiltak enn at sentrale organer forsøker å være konsistent i bruken av humanismetermen, slik som i forslaget til nye vedtekter.

Mot denne bakgrunn har ikke utvalget sett noen grunn til å foreslå endring av forbundets navn. "Human-Etisk Forbund" er godt innarbeidet og det ville derfor innebære en stor utfordring å skulle etablere et nytt navn i offentligheten. En slik navneendring vil også koste betydelig beløp. Utvalgets konklusjon er at forbundets navn bør forbli uendret.

Imidlertid har det vært grunn til å vurdere å endre navn på seremoniene, fra borgerlige til humanistiske. Dette får ikke andre konsekvenser i dette forslaget enn at det snakkes om fullverdige humanistiske seremonier heller enn borgerlige.

Det er mot denne bakgrunn sentralstyret legger fram forslag om å endre navn på de seremonier som forbundet har utviklet og forvalter under navnet "borgerlige." Å kalle dem "humanistiske" i tråd med navnet på vårt livssyn, vil være ganske logisk. Det er dette som allerede er uttrykt i navnet "Humanistisk vigsel."

Levi Fragells gjennomgang av spørsmålet forklarer hvorfor dette er en riktig utvikling. Jeg håper derfor denne lille utredningen vil bidra til både debatt om og avklaring av dette spørsmålet i Human-Etisk Forbund.

Lars Gule
generalsekretær

Sammendrag

Stadig flere norske humanetikere kaller nå sitt livssyn for humanisme, noe som møter både betenkeligheter og motstand, innad i Human-Etisk Forbund så vel som i akademiske og religiøse kretser. Tiden kan nå likevel være inne til å "normalisere" bruken av humanismen som livssynsbetegnelse i samfunnsdebatten.

Ordet "humanisme" som livssynsbetegnelse i Human-Etisk Forbund

Stadig flere norske humanetikere kaller nå sitt livssyn for humanisme – av flere grunner. Den viktigste er kanskje at man vil knytte sin identitet til en tradisjon som er kjent fra historie og kulturliv. Andre legger vekt på at etikken bare er en del av livssynet deres, og at ordet humanetikk derfor blir for snevert i forhold til de verdier man ellers ønsker å representere, som f. eks. selvrealisering, fri livsutfoldelse, kreativitet, empati osv.

Bruken av humanisme som livssynsbetegnelse møter imidlertid både betenkeligheter og motstand, innad i Human-Etisk Forbund så vel som i akademiske og religiøse kretser. Problemet er at ordet humanisme brukes om flere fenomener enn livssyn. Dette var også grunnen til at stifterne av Human-Etisk Forbund valgte ikke å benytte humanismebetegnelsen da forbundet ble stiftet i 1956. De var 250 personer og mente de hadde viktigere ting å gjøre enn å bruke sine krefter på en diskusjon om bruk av ord – etter min mening en riktig og viktig avgjørelse i sin tid. Men i dag teller Human-Etisk Forbund mer enn 66.000 medlemmer med spredning til hver kommune i landet. Hvis forbundets lag og medlemmer nå begynte å bruke humanisme som livssynsbetegnelse, ville debatten opphøre av seg selv i løpet av måneder. Filosofen Ludwig Wittgenstein sier at "et ords betydning avgjøres av ordets bruk".

Gjennomslag?

Uavhengig av en slik strategi er det er mye som tyder på at debatten om retten til å benytte humanisme som livssynsbetegnelse nå kan vinnes

ved å forsvare det gjennomslag som allerede er oppnådd. Human-Etisk Forbunds generalsekretær Lars Gule bruker konsekvent ordet humanisme om sitt eget og forbundets livssyn, i TV-program og andre medier. Jeg har ikke hørt noen som har protestert mot ordbruken. I flere år var det særlig Inge Eidsvåg ved Nansenskolene på Lillehammer som i tale og skrift kritiserte forbundets bruk av humanisme-begrepet, bl.a. med bakgrunn i at han selv representerte en skole som anvendte ordet i en litt annen betydning. (Humanisme som "livs-holdning"). Men allerede i 1998 sa Inge Eidsvåg i et intervju i tidsskriftet *Humanist*:

"I dag er humanismebegrepet for stadig flere blitt identisk med humanetikk eller livssynshumanisme. Det blir en kamp mot vindmøller å insistere på en annen betydning av ordet." (Nr. 1/98).

Den viktigste bekreftelse på en mer allmenn aksept for humanisme som et verdslig livssynsbegrep er bruken av ordet i skoleverket. Både i eksisterende og foreslåtte planer for grunnskolen er Livssynshumanisme listet opp som tema på lik linje med religionene for samtlige trinn vedkommende. Dette er blitt fulgt opp i flere av de mest brukte læreverk i KRL-faget. Læreboken *Midt i vår hverdag* for 8. klasse (Gyldendal) definerer humanisme på følgende måte:

"Humanisme kommer av det latinske ordet humanus som betyr menneskelig. Et humanistisk livssyn setter mennesket i sentrum, mens religiøse livssyn regner med en guddommelig makt som tilværelsens grunn."

Siden det likevel blir reist spørsmål om det er saklig dekning for Human-Etisk Forbunds påstander om at humanisme er en anerkjent betegnelse for et sekulært livssyn, vil jeg nedenfor referere mer utfyllende fra internasjonale kilder og norsk debatt.

Internasjonal utbredelse

Ledende internasjonale ordbøker og oppslagsverk omtaler livssynshumanisme som en av flere betydninger av ordet humanisme,

som oftest to, tre hoved-betydninger. Oppstillingen av humanisme som sekulært livssyn står særlig sterkt i denne sammenheng, idet flere av de aller minste – men formodentlig mest utbredte – ordbokutgavene bare har tatt med denne ene varianten under stikkordet humanisme. Little Oxford Dictionary sier kort og godt under opp-slagsordet ”humanism”: ”*Non-religious philoso-phy based on liberal human values.*”

Det har vært en lang vei frem til en slik forståelse av humanismen siden selve ordet ble laget av den tyske pedagogen Friedrich Niethammer i 1808. Så vidt jeg vet er det bare blitt skrevet en omfattende fremstilling av denne språkutviklingen, nemlig Nicolas Walters bok *Humanism – What’s in the word*, utgitt av den britiske organisasjonen Rationalist Press Association i 1997. Etter å ha redegjort for ulike bruksområder for ordet humanisme gjennom nesten 200 år, konkluderer han slik: ”*In the end Humanism became the generic term for the whole Freethought move-ment.*”

Det opprør mot religionen som ligger i denne forståelse av humanismen, betyr ikke at humanisme som livssyn bare er blitt oppfattet som en antireligiøs bevegelse. Da UNESCO i 1965 utgav en bok om verdens ledende religioner og livssyn, kom humanismen med som det eneste livssyn i tillegg til verdensreligionene. (”*Religions and the promise of the twentieth century.*”) Da verdens første humanistorganisasjon ble stiftet i New York i 1929 – First Humanist Society, var det et positivt livssyn som ble proklamert, støttet av John Dewey, Helen Keller, Will Durant og andre fra tidens anerkjente åndselite. I 1933 kom Humanist Manifesto fra den samme krets. Senere er det kommet en rekke tilsvarende manifeste og erklæringer om humanismens verdier og prioriteringer. Disse er signert av et meget stort antall av verdens mest kjente filosofer, forfattere, vitenskapspersoner. Selv om det er humanismens positive verdier som fremheves i disse dokumentene, gjøres det helt klart at livssynet humanisme avviser gudstroen og overnaturlige begrunnelser for verdiene.

Etter hvert er det blitt etablert organiserte humanistgrupper i mange land, og det er arrangert 15 humanistiske verdenskongresser – to av dem i Norge (1962 og 1986) – i regi av International Humanist and Ethical Union, som ble stiftet i 1952 med støtte av flere av lederne i FN-

systemets organisasjoner. UNESCOs første direktør Sir Julian Huxley var stiftelsesmøtets president.

Humanisme som livssyn har hatt en mindre klar profil i Skandinavia, men klar nok til at svenskene for lengst har skiftet navn fra Humanetiska Förbundet til Humanisterna, og både finnene og danskene har sine humanistorganisasjoner. Danskene, som har den tallmessig svakeste av disse organisasjoner, har imidlertid både i oppslagsverk og lærebøker presentert humanismen som et ikke-religiøst livssyn. Den kjente danske pedagogen K. Grue-Sørensens lærebøker i pedagogikk (også brukt i Norge!), omtaler humanismen på følgende måte:

”Humanismen betyder en anskuelse der betoner det menneskelige, hvilket igjen vil sige menneskets værdi og værdighed i dets egenskab af menneske... I denne sidste henseende sættes en humanistisk livsopfattelse i modsætning til en religiøs eller teologisk livs- og tilværelsestydning.” (Almen pædagogik, 1974.)

Danske Gyldendals populære oppslagsbok *Religion/Livsanskuelse* skriver under stikkordet humanisme:

”Livsanskuelse som bygger på rent humant grunnlag, dvs. afstår fra å udlede sine grundsætninger fra troen på en oversanselig, guddommelig virkelighed. Humanismen opstår og udvikles således i en stadig opposition til absolutistiske og religiøst begrunnede livsanskuelser...”

Deretter omtaler oppslagsverket humanismens tradisjon og idéinnhold slik også norske livssynshumanister ville beskrive sitt eget ståsted.

Norge

Når jeg her har fremhevet formuleringer som avgrenser humanismen mot religion, er det fordi det synes å være en norsk strategi (uvisst av hvilket opphav) å fornekte at humanismen har et slikt selvstendig, uavhengig og motsetningsfylt forhold til kristendommen. Når

filosofiprofessor Anfinn Stigen 16.02.87 etter mangeårig interesse for temaet skrev i Aftenposten at *humanismen "er blitt innarbeidet som betegnelsen på det viktigste ikke-religiøse alternativ til kristendom"*, svarer professorkollega Guttorm Fløistad samme sted 19.02.87: "Det er meg ukjent." Det filosofiske og idéhistoriske fagmiljø har vært blant premissleverandørene til de livssynspolitiske maktsentra som i debatten om formålsparagrafer og samfunnets verdigrunnlag sier at humanismen er en del av den kristne tradisjon og ikke et alternativ. Men den kjente akademiker og samfunnsdebattant Bernt Hagtvatn har etter studier av humanismetradisjonen i inn- og utland ikke nølt med bruke humanisme som en verdslig livssynsbetegnelse i offentlige fora, slik han for eksempel gjør i debatten om KRL-faget i Aftenposten 6.12.04.: "*På samme måte (som religionene) bør humanister som ønsker det, kunne tilby egne kurs i verdslige livssyn...*"

Denne forståelse samsvarer med den legendariske kirkehøvding Eivind Berg-gravs syn. Han hevdet at kristendom og humanisme er to adskilte livssyn og at kristendommen har fått en konkurrent i humanismen. I *Samtiden* (hefte 8/1950) skrev han en lengre artikkel om emnet, hvor han blant annet sa følgende:

"Forskjellen mellom dem (humanisme og kristendom) kommer klarest frem når vi ser at det som for humanismen er det første og det egentlige, nemlig mennesket, for kristendommen er nummer to."

En annen luthersk biskop, Sigurd Osberg, har nylig i den offentlige bioteknologinemndas tidsskrift også markert skillet mellom kristendom og humanisme, men da i en konstruktiv sammenheng: Han mener at vi med utgangspunkt i disse to livssyn kan komme frem til samme etiske konklusjon. Osberg skriver:

"Vi har en forpliktelse, som er dypt fundamentert i kristen etisk tenkning, til å forvalte ressurser. Men dette vil jo også mennesker som har en humanistisk etikk kunne si seg enig i... At en har sterke relasjoner mellom humanistisk og kristen etikk henger selvfølgelig sammen med at kristen tenkning har trukket veksler på humanistisk filosofi." (*Genialt* 2/2004).

Humanismen som fiende

Human-Etisk Forbund blir av og til bebreidet for å være for kritisk mot kirke og kristendom. En del av forbundets egne medlemmer har også reist innvendinger av denne art. Og det er ingen tvil om at enkelte medlemmer av forbundet har vært blant landets fremste og argeste religionskritikere, som for eksempel Arnulf Øverland, Andreas Edwien, Haftor Viestad og Ronnie Johanson. Etter min mening er religionskritikken en del av humanismens viktigste "oppgaver" i en verden hvor religionene krenker mennesker, menneskerettigheter og humane idealer. Men det fins også en anstendighetens grense for religionskritikken. Den går i skillet mellom sannhet og løgn. Jeg mener at kvalifiserte humanistiske kritikere stort sett har holdt seg til sannheten, og at en og annen overdrivelse mer har vært temperamentsutbrudd enn bevisst manipulering med fakta.

Det samme kan ikke sies om en del av det kristne vekkelsesfolkets angrep på humanismen. De voldsomme utfall mot humanismen fra kristent hold startet – ikke overraskende – i USA straks etter at den organiserte humanisme lanserte sine ideer, særlig slik de ble presentert i humanistmanifestet av 1933. Flere kjente amerikanske kirkeledere har skrevet bøker og pamfletter mot humanismen, og letteste brosjyrer deles ut gratis i mange kirker. Jeg tok med meg en slik brosjyre ved et besøk i en baptistkirke i Texas en gang på 80-tallet. Den var utgitt av Pro Family Forum, og gir en oversikt i 10 punkter under overskriften "What is humanism." Foruten faktiske opplysninger om humanismens manglende tro på gud, Jesu guddommelighet, himmel og helvete, heter det i punkt 6: "*Tror på seksuell frihet mellom samtykkende individer, uavhengig av alder, homoseksualitet og incest.*" (Min oversettelse). I punkt 10 heter det: "*Vil fjerne amerikansk patriotisme og fritt marked, retten til å bære våpen, og vil innføre en sosialistisk verdensregjering.*"

Enkelte elementer fra denne propagandaen gjenfinnes i materiale fra organisasjonen

Ungdom i oppdrag, som samarbeider med mange norske trossamfunn, også statskirke-menigheter. I publikasjonen *Mot Målet* har organisasjonens leder Alv Johan Magnus skrevet en artikkelserie i tre deler med tittelen ”Humanisme – ulv i fåreklær.” Her males antikrist på veggen, og i tillegg til kritikken mot humanismens syn på sex, abort osv. utbroderes den internasjonale konspirasjonsteori om verdensherredømme for humanismen. Gjennom-slaget for dette syn på humanismen illustreres ved at et sammendrag av artikkelen ble trykket i et av Den norske kirkes menighetsblader i Oslo. (*Kirkekontakt* nr. 1, 1985.)

Et høydepunkt – eller lavmål – for denne type agitasjon mot humanismen fant sted i Oslo 23. april 2001, da aksjonen Norge tilbake til Gud arrangerte et ”Krisemøte for Norge” på SAS-hotellet med 78 delegater fra flere trossamfunn. Blant disse var Åge Åleskjær, Emanuel Minos, Finn Jarle Sæle, Jan Åge Torp, Svein Magne Pedersen, Gunnar Jeppestøl, Vebjørn Selbekk og Arnfinn Clementsen – alle ledere, redaktører eller fremtredende predikanter i frimenigheter.

I krisemøtets sluttdokument heter det blant annet:

”En av de store farene i vår tids samfunn er den tenkning som mer og mer tar over. Det kalles humanisme. Humanismen fjerner alle absolutter, og det oppstår et feilaktig toleransebegrep og et misforstått kjærlighetsbegrep hvor alt tillates og aksepteres som like bra... Vi vil avsløre humanismens egentlige ansikt og vekke til kamp for ekte kristen tro som er grunnet på Bibelen, Guds ord.”

Pastor Arnfinn Clementsen gav i boka ”Humanisme eller Kristen tro” en utfyllende redegjørelse for farene ved humanismen. Boka ble utgitt på Aril Edvarsens forlag, Logos, og ble lansert i bladet *Magazinet* 20.07.2001 i et intervju med forfatteren, under tittelen ”Humanisme er farligere enn alkohol og narkotika.”

Konklusjon

Det kan ikke være tvil om at ordet humanisme både i de fleste internasjonale ordbøker og i mange teologiske diskurser, en rekke skolebøker og folkelig kristenliv blir oppfattet som et

selvstendig livssyn, adskilt fra og delvis i opposisjon til religion. Like klart er det at en del kristne politikere og liberal-teologiske apologeter misliker at livssynshumanister skal få anvende navnet humanisme, som ofte assosieres med de fellesverdier de gjerne vil gi en kristen merkelapp. Et mottrekk fra dette hold har vært forsøk på å utstyre humanismen med adjektiver som ”sekulær” eller ”profan”. Norske humanister bør etter min mening ikke bøye seg for en strategi som vil frarøve dem deres historiske og internasjonale identitet.